
» MINISTRICE, BORKE,
AMBASADORKE,
POLICISTKE ... « :
RELIGIJSKO - IDEOLOŠKI
VPLIVI PRI DEMOKRATIZACIJI
IN IZGRADNJI MIRU
V SAHARSKI ARABSKI
DEMOKRATIČNI REPUBLIKI
(SADR)

Anja Zalta,
Mourad Ben Jomaa

Uvod

Prispevek obravnava primer Saharske arabske demokratične republike (SADR) in njenih prebivalk, zahodnosaharskih žensk, ki v izjemno težkih družbenih okoliščinah oblikujejo modele za izgradnjo miru in prispevajo k novim oblikam razumevanja odnosov med spoli. SADR je danes edinstven primer zmerne islamske demokracije, ki se je rešila etničnih sporov iz plemenske preteklosti in spodbuja opolnomočenje žensk. Prispevek je nastal na podlagi terenskih raziskav oz. obiska zahodnosaharskega begunskega taborišča Awsarda blizu Tindoufa v Alžiriji konec februarja 2019, kjer sta se avtorja udeležila 8. kongresa nacionalne zveze zahodnosaharskih žensk (National Union of Sahrawi Women, NUSW).¹ Opravila sta razgovore s predstavniki in predstavnicami raz-

¹ Kongres *Together we march towards victory and liberation* je potekal od 23. do 25. februarja 2019.

ličnih zahodnosaharskih organizacij, glavnino razgovorov pa sta izvedla prek elektronske pošte in telefonskih razgovorov od aprila do novembra 2019. Pri analizi sta uporabila odgovore šestih informatork in informatorja, ki so navedeni s temi oznakami²: (A) Salamo Moh Salem, sekretar regionalne pisarne zahodnosaharskih študentov v Saidi, Alžirija, 24 let, (B) Glana Mayhub, študentka, 27 let, (C) Ezzarga Moh Lamin, magistrska študentka in aktivistka, 25 let, (D) Selma Mohamed-Iamin, študentka, 24 let, (E) Darak Abdelfatah, članica zahodnosaharske mladinske organizacije UJSARIO, oddelka za mednarodne odnose, 26 let, in (F) Chaia Beiruk, 28 let. Vprašanja, ki sta jih avtorja zastavila informatorkam in informatorju, so v grobem razdeljena na tri sklope: vloga zahodnosaharskih žensk (individualno dožemanje), vpliv islamske tradicije in fronte Polisario na vlogo zahodnosaharskih žensk, in vloga, ki jo imajo zahodnosaharske ženske pri demokratizaciji družbe in izgradnji miru.

Raziskovanje terena: Saharska arabska demokratična republika (SADR) in njena zgodovina

Saharska arabska demokratična republika (SADR), bolj znana pod imenom Zahodna Sahara, je bila ustanovljena leta 1976. Od leta 1884 do 1975 je bilo njeno ozemlje španska kolonija, 14. novembra 1975 pa je bila v Madridu med Španijo, Marokom in Mavretanijo sklenjena Deklaracija načel o Zahodni Sahari (Madridski sporazum), s katero so pristojnosti in odgovornosti Španije nad ozemljem prenesli na začasno tripartitno upravo.³ SADR zastopa narodnoosvobodilno gibanje Polisario (kratica za narodno fronto za osvoboditev Sakia el-Hamra in Rio de Oro). Fronta Polisario je bila ustanovljena 10. maja 1973 v Zoueratu v Mavretaniji, da bi se ozemlje osamosvojilo izpod španske kolonialne oblasti. 26. februarja 1976 je Španija prepustila upravljanje ozemlja

² Zaradi bolj tekočega navajanja in uporabe izjav informatorja in informantk pri tukajšnji analizi je avtorstvo določene izjave navedeno na osnovi tukaj izpričane oznake.

³ Več v: Stephen Zunes in Jacob Mundy, *Western Sahara: war, nationalism, and conflict resolution* (Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2010) in János Besenyó, »Saharawi refugees in Algeria,« *AARMS* 9, št. 1 (2010): 67–78, <https://www.researchgate.net/publication/276277791>.

Maroku in Mavretaniji. Po hudih bojih se je leta 1979 z ozemlja umaknila tudi Mavretanija. Maroku je bilo tako prepuščeno samostojno upravljanje Zahodne Sahare. Ozemlje je obdal z obzidjem, tudi zato da bi zadrževal fronto Polisario. Posledica tega še vedno trajajočega spora je, da živi velik del zahodnosaharskega prebivalstva v izgnanstvu, večinoma v begunskih taboriščih v bližini Tindoufa na alžirskem ozemlju, kjer ima svoj sedež tudi fronta Polisario.

Organiziranost zahodnosaharskih žensk: vzroki in posledice

Že v začetku spopadov so, medtem ko so bili moški v vojni, ženske organizirale vsakdanje življenje v begunskih taboriščih in osnovala infrastrukturo: (z)gradile so hiše, šole in zdravstvene domove, prevzele so skrb za begunce iz večjih mest Zahodne Sahare ter organizirale zatočišča, oskrbo in zaščito za begunce, ki so bili večinoma ženske in otroci. Na vprašanje, kako dojemajo vlogo zahodnosaharskih žensk, so se vsi vprašani strinjali, da je vloga zahodnosaharskih žensk ključna pri sahar-skem osvobodilnem boju. »Zahodnosaharske ženske so imele osrednjo vlogo v času revolucije in ta vloga se nadaljuje tudi danes.« (A) »Zahodnosaharke imajo pomembno vlogo v izobraževalnem, političnem in družbenem življenju« (F), »so steber in podpora upor v begunskih centrih, če ne bi bilo njih in vse infrastrukture, ki so jo ustvarile pri upravljanju in vodenju, ne bi imeli takih centrov, kot jih imamo danes« (B). »Zahodnosaharske ženske imajo izjemno pomembno vlogo v svoji družbi, ki se ne more primerjati s sosednjimi državami, čeprav je Mavretanija v nekaterih vidikih podobna.« (C)

Zanimivo je, da edini moški predstavnik zahodnosaharske skupnosti, ki je odgovoril na zastavljeno vprašanje, vidi zahodnosaharsko žensko kot »primer upora« (A). Tudi v drugih odgovorih se poudarja neodvisnost zahodnosaharskih žensk: »Zahodnosaharske ženske opredeljujejo skupne poteze, ki niso odvisne od njihovih let, ekonomskega statusa, prostora bivanja ali civilnega statusa. So ponosne, neodvisne in ne dovolijo, da bi se jih spregledalo pri dnevni odločitvah, ki vplivajo na njihove družine in družbo.« (C) »Zahodnosaharske ženske so močne, ponosne, neodvisne in svobodne ženske, ki hkrati spoštujejo moškega. Zahodnosaharska beduinska ženska je bila vedno podoba ljubezni in zaščite, ki je stala ob

strani svojemu možu.« (F) Zahodnosaharska ženska je tista, »ki ohranja starodavno tradicijo in jo uporablja v svojem vsakodnevnem življenju« (D), »da bi z njo nadgradila svojo vlogo v družbi« (E).

Po podatkih, ki sta jih zbrala Ciesielkiewicz in Garrido Guijarro, ženske zasedajo 75 % delovnih mest v izobraževanju, 85 % v javni upravi in 75 % v zdravstvu. Aktivno sodelujejo v politiki, upravljajo knjižnice, vrtce, osnovne in srednje šole ter šole za otroke s posebnimi potrebami.⁴ Po podatkih, ki jih je navedla Fatma Mehdi Hassam, pa zahodnosaharske ženske danes zasedajo celo 85 % upravnih položajev v republiki, 75 % v izobraževanju in 90 % pri zdravstvenih storitvah. Imajo tri ministrice v vladi, eno žensko guvernerko province, štiri ženske v vodstvu fronte Polisario in 25 % parlamentark.⁵ Ustanovile so tudi organizacijo, imenovano Unija Nacional de Mujeres Sahrawis (nacionalna zveza zahodnosaharskih žensk – UNMS), ki kot bomo videli v nadaljevanju, razbija »zahodnjaške« stereotipe o muslimanskih in arabskih ženskah. UNMS zastopa vse zahodnosaharske ženske in ima ključno vlogo pri podpori populacije v begunskih taboriščih, se osredinja na izgradnjo miru, vzpostavljanje enakosti med spoli, socialno, politično in gospodarsko opolnomočenje žensk in deklet.⁶

(Tradicionalna) konstrukcija spolov v Zahodni Sahari

Gotovo je za razumevanje posebnosti zahodnosaharskih žensk in njihovega položaja treba upoštevati tradicionalno konstrukcijo spolnih vlog v Zahodni Sahari.⁷ Kot navaja Anne Lippert, sta udeležba zahodnosaharskih žensk v družbi in njihov visok družbeni status povezana z

⁴ Monica Ciesielkiewicz, Óscar Guijarro Garrido, »Saharawi Women – Educators and Promoters of Peace,« *Issues in Social Science* 5, št. 2 (2017): 13–24, <https://doi.org/10.5296/iss.v5i2.11313>.

⁵ Fatma Mehdi Hassam, »The Saharawi women struggle for the independence and peace in Western Sahara,« v *Women against war system*, ur. Nadja Furlan Stante, Anja Zalta in Maja Lamberger Khatib (Dunaj: Lit Verlag, 2017), 140–141.

⁶ Mehdi Hassam, »The Saharawi women struggle,« 143–144; tudi Johanna Higgs, Christine Ryan, »Leaders in the desert: The Saharawi women of Western Sahara,« *International Journal for Intersectional Feminist Studies* 1 (september 2015): 29–39, <http://hdl.handle.net/10092/11184>.

⁷ Ifi Amadiume, *Male daughters and female husbands: Gender and sex in an African Society* (London, New Jersey: Zed Books, 1987), in Ifi Amadiume, *Reinventing Africa: Matriarchy, religion and culture* (London: Zed Books, 1997).

zgodovino Zahodnosaharcev in njihovim nomadskim življenjem, v katerem so bile ženske spoštovane in so prispevale k družbeni enakopravnosti.⁸ V zahodnosaharski zgodovini je, kot pravi Joanna Allan, mogoče prepoznati tri ključna obdobja: romantično predkolonialno obdobje, ki ponazarja, kako so bile ženske »od nekdaj« močne (zlata doba Zahodnosaharcev); špansko kolonialno obdobje, ki je zahodnosaharsko žensko prisililo v podrejen položaj in povzročilo retrocesijo med prebivalstvom (čas krize), in moderno obdobje, ki se je začelo z odporniškimi gibanjem v poznih šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih letih, ko so ženske začele obnavljati svoj »zgodovinski« in »resnično zahodnosaharski« emancipirani položaj (čas obnove). Regresija in seksizem sta po njenem mnenju povezana s kolonializmom, medtem ko je enakost spolov naravna in zgodovinska značilnost zahodnosaharske družbe, ki ima globoke korenine v daljni in idilični zlati dobi.⁹ Na tem mestu je primerno, da se navežemo na ugotovitve, ki jih je iz svojih raziskav izpeljala Lippert. Ugotovila je, da so imele ženske v tradicionalnem zahodnosaharskem življenju že v nomadskih taborih odločilno vlogo. V tradicionalni zahodnosaharski družbi so lahko ženske podedovale lastnino in živele neodvisno od svojih očetov, bratov in mož. Tradicionalna nomadska zahodnosaharska ženska je vladala šotoru in imela pomembno vlogo pri vzgoji otrok. Tudi v plemenskem taboru ni nosila tančice za obraz in je imela veliko osebne svobode: odprti šotori so omogočali preproste stike med moškimi in ženskami. Zaradi pogoste odsotnosti moških zaradi bojov ali trgovanja so bile ženske odgovorne za nomadske tabore, za izdelavo, popravilo in premikanje šotorov ter molžo koz in kamel in so sodelovale pri večjih plemenskih odločitvah, vključno s tistimi, ki

⁸ Anne Lippert, »Sahrawi Women in the Liberation Struggle of the Saharawi People,« *The University of Chicago Press Journals* 17, št. 3 (1992): 636–651, <https://doi.org/10.1086/494752>. Glej tudi Maria L. Belloso, Irantzu Mendia Azkue, »Local human development in contexts of permanent crisis: Women's experiences in the Western Sahara,« *Journal of Disaster Risk Studies* 2, št. 3 (2009): 159–176, <https://doi.org/10.4102/jamba.v2i3.24>.

⁹ Joann Allan, »Imagining Saharawi women: the question of gender in POLISARIO discourse,« *The Journal of North African Studies* 15, št. 2 (2010): 198, <https://doi.org/10.1080/13629380902861103>. Glej tudi Elena Fiddian-Qasmiyeh, »'Ideal' Refugee women and gender equality mainstreaming in the Saharawi refugee camps: 'Good practice' for whom?,« *Refugee Survey Quarterly* 29, št. 2 (2010): 64–84, <https://doi.org/10.1093/rsq/hdq023>.

so se nanašale na koransko šolanje za moške in ženske, imena učiteljic, tradicionalnih zdravilk in učenjakinj pa za vedno ostajajo del saharške ustne dediščine.¹⁰

Zanimalo nas je, ali v zahodnosaharski tradiciji (še vedno) obstajajo tradicionalno predpisane vloge po spolu. Odgovori niso bili enotni. Edini moški predstavnik meni, da tradicionalno predpisane vloge ne obstajajo, »saj so vse od začetkov morali moški in ženske spoštovati ista pravila v nomadski družbi in v času revolucije« (A). Večina pa jih meni, da so bile pred »revolucijo« vloge po spolih jasneje razdeljene, da pa so »danes te zbledele« (E). V nadaljevanju se vrstijo naštevanja tradicionalnih ženskih vlog in poklicev: »Ženske so tradicionalno čuvajke in prenašalke znanja in tradicije. So učiteljice. Vendar imajo tudi moški aktivno vlogo v gospodinjstvu in pri vzgoji otrok.« (C) »Ženska ima vodilno vlogo v intelektualnem in kulturnem življenju: je učiteljica, pisateljica, pesnica ... Prispevala je h gospodarstvu ... Ženske so dokazale svoje politične sposobnosti, saj imajo najvišje položaje v diplomatskih službah: so ministrice, borke za človekove pravice, ambasadorke in policistke. V naši kulturi zasedajo ženske visoke položaje, zahvaljujoč pravilnemu razumevanju islama in zahodnosaharske tradicije.« (B) Odgovor Chaie Beiruk jasno opredeli tradicionalno vlogo Zahodnosahark v predrevolucionarnem obdobju: »Zahodnosaharka je gospodarica in lastnica hiše. Čeprav lahko dela, če želi, je nujno, da moški vzdržuje družino ...« Omeni tudi razmere, ki so zaznamovale posebnosti zahodnosaharske ženske, ki med odsotnostjo svojega moža, kadar ta potuje, da svoji družini priskrbi boljše življenje, ali kadar gre v vojno, »postane hkrati mati in oče« (F).

Pri navedenem ne moremo zanikati zgodovinsko-kulturnih vplivov arabsko-islamske in berberske tradicije, katerih spoj je ustvarili edinstveno kulturo, ki Zahodnosaharke loči od drugih muslimank. Če pogledamo najprej berbersko beduinsko tradicijo, vidimo, da je ta ženskam omogočila upravljati premoženje. Tradicionalno so skoraj vse puščavske nomadske skupnosti matrilinialne in matrilokalne skupnosti, kar ženskam omogoča določeno neodvisnost doma in tudi v javni sferi, kar v drugih muslimanskih družbah Severne Afrike in na Bližnjem

¹⁰ Lippert, »Sahrawi Women in the Liberation Struggle,« 637–638.

vzhodu ni običajno. Pri Zahodnosaharcih je monogamija prevladujoča. To je v nasprotju s številnimi muslimanskimi družbami, ki izvajajo poligamijo predvsem zaradi oblikovanja zavezništov, ki se utrdijo s poroko med plemeni. Če podrobneje proučimo zgodovino Afrike, vidimo, da je njena sodobna družbeno-kulturna krajina nastala na podlagi treh verstev oz. kultur: domorodne afriške vere, islama in krščanstva. Pomembno je, da domorodne afriške vere ženskih vlog ne omejujejo, saj se od njih pričakuje, da bodo dejavne v zasebni in javni sferi, kar potrjuje dejstvo, da so ženske zasedale položaje moči in avtoritete.¹¹ Gotovo so stari Afričani vzpostavili določeno stopnjo delitve dela na podlagi spola, vendar so bile naloge spolov obravnavane kot komplementarne in nikakor hierarhične.¹² Tako je bilo čiščenje trave in grmovnic, ki je tradicionalno moško delo, vrednoteno enako kot sajenje, ki je tradicionalno žensko delo. Pred pojavom islama in/ali krščanstva so bile ženske v starih afriških družbah dejavne pri upravljanju vasi in mest, pripadale so trgovskim in obrtnim cehom, sodelovale pri gradnji in vzdrževanju cest, stavb, vodnjakov in potokov in pomagale pri reševanju sporov.¹³

Fronta Polisario se je, ko je začela izvajati socialne reforme v begunskih taboriščih, oprla na že obstoječo tradicijo. Prav zato je za razumevanje vključenosti žensk in njihove vloge v zahodnosaharski družbi bistveno, da si ogledamo (tudi) ideološko zasnovo fronte Polisario.

Ideologija fronte Polisario in njen vpliv na vlogo zahodnosaharskih žensk

Fronta Polisario poudarja vlogo žensk v osvobojeni Zahodni Sahari kot glavno politično usmeritev Saharske arabske demokratične republike. Kako jim je to uspelo in na podlagi kakšnih idejnih struktur imajo možnost za tovrstno implementacijo? Ustanovitelji fronte Polisario so

¹¹ Ambe J. Njoh, *Tradition, culture and development in Africa: Historical lessons for modern development planning* (Aldershot, Velika Britanija: Ashgate, 2006).

¹² Niara Sudarkasa, »Sex roles, education, and development in Africa,« *Anthropology & Education Quarterly* 13, št. 3 (1982): 279–288, <https://doi.org/10.1525/aeq.1982.13.3.05x0987y>; Niara Sudarkasa, »The status of women in indigenous African societies,« *Feminist Studies* 12, št. 1 (1986): 91–103, <https://doi.org/10.2307/3177985>.

¹³ Prav tam.

bili pozorni opazovalci revolucij v Gvineji Bissauu in Alžiriji, v katerih se je položaj žensk spremenil, ko se je povečevala njihova udeležba v oboroženem boju. V zgodnjih diskurzih fronte Polisario, ki jih je analizirala Allan, in pri njihovi viziji družbe so najbolj vplivale takratne socialistične in revolucionarne ideje, od vietnamskih in palestinskih do drugih afriških revolucionarnih gibanj.¹⁴ Za fronto Polisario je cilj revolucije pripeljati ljudi iz zatiranja, suženjstva in kolonializma, v osvoboditev in demokracijo, kar vključuje izkoreninjenje plemenskosti in spoštovanje enakosti spolov, sploh v primerjavi z bližnjimi državami, zlasti z Marokom in Alžirijo.¹⁵

Sogovornike smo vprašali, kaj ta revolucija oz. družbene spremembe vključujejo? Odgovorili so: »Revolucija je bila prvi korak, kako pridobiti svojo svobodo, kar do zdaj še ni uspelo. Cilj je osvoboditev od kolonializma in izgradnja demokratične države, v kateri bodo lahko moški in ženske razvili svoje sposobnosti« (C); »revolucija je ženskam dala pravico, da se v družbi politično in kulturno angažirajo« (E); »ne moremo reči, da je šlo za spolno revolucijo, saj je vedno obstajalo ravnotežje med obema spoloma, vendar pa je šlo za družbeno revolucijo – Zahodnosaharce popeljati iz suženjstva in kolonializma, iz nevednosti in nerazvitosti, ter ponovno oblikovati kulturno družbo, ki bo družbeno, politično in izobraževalno razvita« (F).

Ko smo jim zastavili vprašanje, kašna je vloga ideologije fronte Polisario pri emancipaciji zahodnosaharskih žensk, so se vsi vprašani strinjali, da je v zahodnosaharski revoluciji vloga žensk odločilna in da je ideologija fronte Polisario pri tem imela osrednjo vlogo, saj je zavrnila vse oblike diskriminacije po spolu (A). »Ideologija fronte Polisario temelji na ustvarjanju svobodnega prostora za zahodnosaharske ženske« (E). »Predstavlja njeno identiteto.« (D) »Polisario spodbuja izobraževanje žensk enako kot moških. V parlamentu je veliko žensk. Voditelji in predstavniki SADR so tudi ženske. V politični areni so zahodnosaharske ženske prisotne na vseh ravneh« (C), »...so žene, matere, učiteljice,

¹⁴ Allan, »Imagining Saharawi women,« 90.

¹⁵ Več o analizi fronte Polisario v Allan, »Imagining Saharawi women,« 189–202. Glej tudi »Frente Polisario, La Constitution de la RASD,« 1999, dostop 11. septembra 2019, <http://www.arso.org/03-const.99.htm>.

ministrice, ambasadorke, pokazale so, da znajo koordinirati svoje delo in osebno življenje« (F).

Iz odgovorov na zastavljena vprašanja je bilo mogoče zaznati dejstvo, da pri krepitvi vloge žensk v zahodnosaharski družbi nima ključne vloge le ideološka osnova fronte Polisario, temveč tudi islam, saj Saharci in Saharke razumejo islam kot religijo, ki poziva k spoštovanju žensk. Prav zahodnosaharske ženske so tiste, ki s svojim primerom negirajo stereotipne predstave o ženskah v arabskih oz. islamskih državah, tudi zaradi tega, kako razumejo in živijo svojo religijo. Vprašani zagotavljajo, da je zahodnosaharsko religijsko življenje podobno kot v številnih drugih islamskih družbah, »vsak izvaja religijo tako, kot sta zapovedala Koran in prerok Mohamed« (A), izvajajo pet stebrov islama, vendar pa ima zahodnosaharska religioznost po mnenju Glane Mayhub določene poteze, ki jo »naredijo za edinstveno v arabskem svetu.« Te so »pravna, družbena in politična enakost med moškimi in ženskami. Lahko molijo skupaj ali ločeno. Edina razlika je, da ženska lahko vodi druge ženske pri molitvi, ne more pa pri molitvi voditi moških« (B). Darak Abdelfatah trdi, da je Zahodnosaharka odprtega duha, vendar hkrati tudi verujoča in spoštuje pravila Korana, ter da »ne obstaja razlika v izvajanju islama za moške in ženske« (E). Chaia Beiruk pa meni, da je versko zahodnosaharsko življenje normalno in odprto življenje, »v mošeji ali hiši molimo skupaj, vendar se med seboj ne mešamo, moški v eni vrsti, ženske v drugi« (F).

Zahodnosaharci so sunijski muslimani, ki spoštujejo islamske zapovedi, »pomagajo, dajejo donacije in opravijo romanje enkrat v življenju, če si to le lahko privoščijo, tako finančno kot zdravstveno. Prav tako molijo petkrat dnevno in se postijo za ramadan,« njihovo prakso opiše Glana Mayhub in doda, da je »za zahodnosaharske muslimane najpomembnejša stvar enakost. Verjamejo, da ne obstajajo razlike med žensko in moškim ali med belim in črnim, razlike so le v kreposti osebnih integritete in morale« (B). Zahodnosaharci verjamejo, »da je islam sporočilo miru, in poskušajo živeti po njegovih pravilih. Strpni so do drugih ver in ne vsiljujejo svoje vere nikomur« (C).

Kot lahko vidimo, Zahodnosaharci sledijo tradicionalni razlagi islama, sunitsko malekitskemu nauku, ki je zmerna oblika islama, brez sektaštva ali dogmatizma. Zaradi svoje strpnosti spodbuja solidarnost,

krepi enotnost, zavrača nasilje in sovraštvo ter se bori proti samovolji in zatiranju, kar postavlja zahodnosaharske ženske v položaj, da lahko svobodno analizirajo, razvijajo in izrazijo svoje potrebe in interese, ne da bi morale slediti že obstoječim modelom, čeprav je pravni okvir republike šeriatski. Na vprašanje, ali zahodnosaharske ženske razumejo islam kot orodje svoje emancipacije ali svojega zatiranja, se vsi vprašani strinjajo, da zahodnosaharske ženske razumejo islam kot orodje svoje emancipacije, »saj se je islam pojavil zato, da razsvetli posameznikovo življenje in zagotovi pravice ženskam« (A); »zahodnosaharska ženska zaseda pomembno mesto v muslimanski družbi, uživa izjemne privilegije, lahko se svobodno giblje, ima svobodo izražanja, se loči brez stigme in se ji ni treba bati posledic« (B). Po mnenju Chaie Beiruk islam ne more nikogar zatirati, »saj ima samo Allah pravico soditi, in to pomaga zahodnosaharskim ženskam, da so bolj svobodne in neodvisne« (F). Selma Mohamed-Iamin trdi, da islam na splošno pomeni emancipacijo za oba spola (D), Ezzarga Moh Lamin pa ni nikoli slišala, da bi katera od Zahodnosahark islam pojmovala kot orodje zatiranja, »razen tedaj, ko se sklicujejo na »uporabo« in »manipulacijo« islama s strani maroških okupatorjev, ki vero uporabljajo kot »orodje za nadzor« (C).

Pravice žensk so jasno zapisane v zahodnosaharski ustavi, ki navaja, da si bo vlada prizadevala braniti politične, ekonomske in socialne pravice zahodnosaharskih žensk ter bo zagotovila njihovo sodelovanje pri izboljšanju družbe in razvoju države. Na vprašanje, kako je islam, ki je glede na ustavo SADR osnova za zahodnosaharsko pravo in družbene vrednote, združljiv s socialistično ideologijo fronte Polisario, vsi vprašani verjamejo, da je ta združljiv z ideologijo te fronte in njenim razumevanjem sekularnega značaja družbe. »Način, na katerega Zahodnosaharci izvajajo islam, jih je pripeljal do tega, da so napisali ustavo, kot jo imajo. Ustave ne bi bilo mogoče spoštovati, če ne bi upoštevali tradicije, ki je v Zahodnosaharcih globoko vtisnjena.« (C) »SADR temelji na islamskih pravilih z nekaterimi preprostimi dodatki (D), socialistična odločitev je najboljša za zahodnosaharsko ljudstvo in na vsaki točki ideologije fronte Polisario je potreba po izboljšanju položaja zahodnosaharskega ljudstva.« (F)

Razmislek o vlogi zahodnosaharskih žensk pri izgradnji miru

V tretjem sklopu vprašanj nas je najprej zanimalo, kateri so najbolj pereči problemi, s katerimi se soočajo zahodnosaharske ženske danes. Večina vprašanih je kot glavni problem navedla begunstvo: »Okupacija s strani Maroka je razlog za edinstven položaj žensk, ki živijo v begunskih taboriščih in na okupiranih ozemljih ... Maroška okupacijska oblast razume tradicionalno vlogo zahodnosaharskih žensk kot deviacijo.« (C) »Begunstvo jim ne dovoljuje, da bi sledile svojim sanjam ...« (F) »Resno kršenje človekovih pravic, ki se dogaja na okupiranih ozemljih, ženskam onemogoča, da bi ušle preganjanju, izginotjem, zapiranju, mučenju, ki jih izvajajo maroške oblasti« (B), Selma Mohamed-lamin pa je odgovorila, da je največji napor za zahodnosaharske ženske »ohranjanje ravnovesja med ženskostjo in pomočjo moškim pri prilagajanju na begunsko življenje« (D).

Na vprašanje, kje vidijo največji prispevek zahodnosaharskih žensk za izgradnjo miru in transformacijo sporov, so se vprašani strinjali, da ima zahodnosaharska ženska odločilno vlogo pri uresničevanju mirovniških projektov, »bori se za svoje ozemlje, trpi v težkih pogojih, zna preživeti v puščavi, premagati smrt in bolezen, ustanavljati šole, bolnice in institucije, je mati, učiteljica, policistka, bolničarka« (F). Večina poudarja, da je udeležba žensk v političnem življenju mehanizem demokratičnih sprememb v družbi, temelječi na interesih in potrebah državljanek in državljanov, zahodnosaharske ženske pa sodelujejo v vseh političnih, kulturnih, družbenih in izobraževalnih dejavnostih in vodijo organizacije, kot je zveza zahodnosaharskih žensk oz. UNMS, ki vzdržuje bilateralne stike z večino ženskih organizacij po svetu. Je aktivna članica *veafriške ženske organizacije* (Pan African Women's Organization), *splošnega združenja afriških žensk* (General Union of African Women) in *ženske mednarodne demokratične federacije* (Women's International Democratic Federation) ter sodeluje pri številnih srečanjih in razpravah, na kongresih, mednarodnih konferencah, »s seboj pa vedno nosi sporočilo miru, solidarnosti in prijateljstva Zahodnosaharcev« (B). Kot nadaljuje Glana Mayhub, so zahodnosaharske ženske najpomembnejše predstavnice aspiracij za neodvisnost svojega ljudstva, zato je za

izgradnjo miru pomembno še naprej podpirati njihovo udeležbo na vseh političnih ravneh. »Imajo izkušnje, sporočilo in metode, izkazale so vrednote solidarnosti, miru, enakosti, socialne zaščite in sposobnosti upravljanja in odločanje glede na potrebe svojih mest.« (B) Chaia Beiruk dodaja, da je mlada ženska tista, ki predstavlja Zahodnosaharce na mednarodnih forumih, zaseda položaje ministrov in predstavnikov, celo v vojski, se »s svojimi sestrami po vsem svetu bori za feminizem ter bo nadaljevala svojo pot kot ženska in saharška bojevnica, dokler ne bo dosegla cilja, ki je osvoboditev Zahodne Sahare ...« (F) Ezzarga Moh Lamin verjame, da morajo biti zahodnosaharske ženske še naprej zagovornice miru na politični ravni, predvsem v mednarodnih organizacijah. »Številne pripravljajo dogodke v okviru sekcij za človekove pravice pri Združenih narodih in drugih pomembnih forumih«, zato »problem ni v tem, da Zahodnosaharke niso aktivne, temveč da jih mednarodna skupnost ne sliši oziroma ji je vseeno zanje« (C).

Zaključek

Kot smo lahko videli, je že stara afriška tradicija spodbujala vključevanje žensk v vse življenjske sloge in jih ni omejevala na vloge, povezane z reprodukcijo in negovanjem, zato so bile zahodnosaharske ženske že od začetka vključene v odporiška gibanja proti tujim napadalcem, začeniši z odporiškim gibanjem proti španski nadvladi. Lippert trdi, da je najverjetneje prav vključenost zahodnosaharskih žensk v osvobodilni boj privedla do njihovih socialnih in političnih pravic.¹⁶ Zahodnosaharke vztrajno negirajo izključno vlogo ženske kot matere, ki je posledica mita o delitvi, katerega »vpliv je mogoče najti tudi v prevladujočih predstavah o vlogah spola v vojni«.¹⁷ Dovolj poveden je odgovor Glane Mayhub, ki priložnost za opolnomočenje žensk vidi prav v vojni, ker jim je v takih okoliščinah dovoljeno, da razvijejo druge dejavnosti, »različne od tistih, ki jim jih tradicionalno pripiše družba in so večinoma povezane le z reproduktivno vlogo« (B). Tako so bile zahodnosaharske

¹⁶ Lippert, »Sahrawi Women in the Liberation Struggle«, 644.

¹⁷ Nadja Furlan Štante, »Gender-Based Violence, Religion and Migration«, v »Ontologies of Asylum«, ur. Lenart Škof in Barbara Gornik, *Poligrafi* 23, št. 91/92 (2018): 85.

ženske, ki so jim bile od ustanovitve fronte Polisario zagotovljene vse pravice, postavljene na čelo revolucije. Dejansko uživajo iste pravice kot moški ter lahko zasedejo vse pomembne položaje v politični organizaciji fronte in zahodnosaharske vlade, hkrati pa ima njihov spol »veliko možnost za transformacijo družbe, posebno pri razreševanju sporov in izgradnji miru« (B).

Sklenemo lahko, da so zahodnosaharske ženske pridobile moč v družbi sredi regije, v kateri imajo ženske na splošno malo pravic, ključno vlogo pri tem pa imajo zahodnosaharska interpretacija islama, (ne) definiranje vlog po spolu pri tradicionalni nomadski afriški tradiciji in kombinacija obeh navedenih pri ideologiji fronte Polisario, ki črpa iz socialističnih modelov.

B i b l i o g r a f i j a

Allan, Joann. »Imagining Saharawi women: the question of gender in POLISARIO discourse.« *The Journal of North African Studies*, 15 (2010): 189–202. <https://doi.org/10.1080/13629380902861103>.

Amadiume, Ifi. *Male daughters and female husbands: Gender and sex in an African Society*. London, New Jersey: Zed Books, 1987.

Amadiume, Ifi. *Reinventing Africa: Matriarchy, religion and culture*. London: Zed Books, 1997.

Besenyó, János. »Saharawi refugees in Algeria.« *AARMS* 9, št. 1 (2010): 67–78. <https://www.researchgate.net/publication/276277791>.

Belloso, Maria L., Irantzu Mendia Azkue. »Local human development in contexts of permanent crisis: Women's experiences in the Western Sahara.« *Journal of Disaster Risk Studies* 2, št. 3 (2009): 159–176. <https://doi.org/10.4102/jamba.v2i3.24>.

Ciesielkiewicz, Monica, Óscar Guijarro Garrido. *Saharawi Women – Educators and Promoters of Peace*, *Issues in Social Science*, 5, št. 2. (2017): 13–24. <https://doi.org/10.5296/iss.v5i2.111313>.

Fiddian-Qasmiyeh, Elena. »'Ideal' Refugee women and gender equality mainstreaming in the Sahrawi refugee camps: 'Good practice' for whom?« *Refugee Survey Quarterly* 29, št. 2 (2010): 64–84. <https://doi.org/10.1093/rsq/hdq023>.

»Frente Polisario, La Constitution de la RASD.« 1999. Dostop 11. septembra 2019. <http://www.arso.org/03-const.99.htm>.

Furlan Štante, Nadja. »Gender-Based Violence, Religion and Migration.« V »Ontologies of Asylum,« uredila Lenart Škof in Barbara Gornik. *Poligrafi* 23, št. 91/92 (2018): 77–94.

Higgs, Johanna, Christine Ryan. »Leaders in the desert: The Sahrawi women of Western Sahara.« *International Journal for Intersectional Feminist Studies*, 1 (september 2015): 29–39. <http://hdl.handle.net/10092/11184>.

Lippert, Anne. »Sahrawi Women in the Liberation Struggle of the Saharawi People.« *The University of Chicago Press Journals* 17, št. 3, (1992): 636–651. <https://doi.org/10.1086/494752>.

Mehdi Hassam, Fatma. »The Saharawi women struggle for the independence and peace in Western Sahara.« V *Women against war system*, uredile Nadja Furlan Štante, Anja Zalta, Maja Lamberger Khatib, 136–145. Dunaj: Lit Verlag, 2017.

Njoh, Ambe J. *Tradition, culture and development in Africa: Historical lessons for modern development planning*. Aldershot, Velika Britanija: Ashgate, 2006.

Sudarkasa, Niara. »Sex roles, education, and development in Africa.« *Anthropology & Education Quarterly* 13 (1982): 279–288. <https://doi.org/10.1525/aeq.1982.13.3.05x0987y>.

Sudarkasa, Niara. »The status of women in indigenous African societies.« *Feminist Studies* 12, št. 1 (1986): 91–103. <https://doi.org/10.2307/3177985>.

Zunes, Stephen, Jacob Mundy. *Western Sahara: war, nationalism, and conflict irresolution*. Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2010.